

Özgürleştirici Bir Pedagoji Modeli Olarak Halk Eğitimi

Fevziye Sayılan

*“Kimse tek başına özgürleşemeyeceği gibi başkaları tarafından da özgürleştirilemez.”
(Freire, 1991:42)*

Freire'nin “Ezilenlere ve onlarla birlikte acı çeken, onların safında mücadele edenlere” adadığı politik pedagoji yazılarının merkezinde halk eğitimi vardır. Ancak ‘halk eğitimi’ konusundaki fikirler ve uygulamalar bugün Freire ve Latin Amerika kökenli halk eğitimi (popular education) pratikleriyle anılsa da halk eğitiminin daha eski bir tarihi var. Tarihsel olarak halk eğitiminin ulusal bağlamlarda farklı özelliklerle ve içeriklerle ortaya çıktığı; içinde bulunduğu koşullar ve toplumsal bağlamlar tarafından şekillendirilen farklı geleneklerin varolduğu bilinmektedir. Sosyal adalet ve toplumsal değişme için yola çıkanlar halk eğitiminin çeşitli özgün modellerini yaratmışlardır.

Pedagojinin uzun tarihi içinde çağdaş halk eğitiminin kökenini Rönesans sonrasına kadar geriye götüren bazı yetişkin eğitimciler daha sonra yetişkin eğitimi olarak adlandırılmış olan çeşitli halk eğitimi biçimlerinin varlığına dikkat çekiyorlar (Lovett,1988; Tesse, 2011). Halk eğitimi olarak adlandırılan dört büyük gelenekten söz etmek mümkün: 1) On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda işçi sınıfı eğitimi; 2) ilerici ve radikal eğitim örnekleri; 3) yirminci yüzyılın başlarında demokrasi için yetişkin eğitimi; 4) Freire ve onun “ezilenlerin pedagojisi”.

Avrupa aydınlanmasının ardından Avrupa’da geniş kitlelerin aydınlanma, eğitime, bilgiye ve kültüre erişim mücadeleleriyle birlikte gündeme gelen ve halk eğitimi olarak adlandırılan uygulamaların ilk örneklerinin İngiliz sanayi devrimi ertesinde İngiltere ve İskoçya’da işçi eğitimi olarak ortaya çıktığını ve halk eğitimi teriminin kullanıldığını görüyoruz. Bu deneyim daha sonra İngilizce konuşulan dünyada yetişkin eğitiminin hem kurucusu/öncüsü olmuş hem de onunla aynı anlamda kullanılmasını getirmiştir. Kendisini açıkça halk eğitimi olarak adlandırılan bir başka gelenek Danimarka halk okulları (1844) etrafında gelişen fikirler ve uygulamalar ile ilgilidir. Daha sonra İskandinav tipi Halk Okulları geleneğine hayat veren bu yaklaşım ve uygulama halen varlığını sürdürmektedir. İskandinav geleneğinin esin kaynağı da Aydınlanma ve onun getirdiği romantizmle yakından ilgilidir. Dönemin sanayileşme ile birlikte kapitalist ilişkilerin yaygınlaşmasının yarattığı toplumsal öğrenme ihtiyaçları halk eğitimi fikrinin doğmasına yol açmıştır. Halk Okulları geleneği bir toplumsal hareket olarak ortaya çıkmış, dinsel bağına karşı liberal yaklaşımla okuma yazma ve tarımsal bilgi ve beceriler ile ulusal kimlik/yurttaşlık nosyonuyla şekillenmiştir. Halk Okullarının fikir babası olan Peder Grundtvig İngiliz ütöpik

Sanayileşme ile birlikte kapitalist ilişkilerin yaygınlaşmasının yarattığı toplumsal öğrenme ihtiyaçları halk eğitimi fikrinin doğmasına yol açmıştır. Halk Okulları geleneği bir toplumsal hareket olarak ortaya çıkmış, dinsel bağına karşı liberal yaklaşımla okuma yazma ve tarımsal bilgi ve beceriler ile ulusal kimlik/yurttaşlık nosyonuyla şekillenmiştir. Halk Okullarının fikir babası olan Peder Grundtvig İngiliz ütöpik sosyalistlerinden Robert Owen’in ‘komün’ deneyiminden ilham alarak yatılı halk okulu fikriyle hareket etmiştir.

Freireci 'halk eğitimi' (popular education) adının çağrıştırdığı gibi halkçıdır ve sıradan insanların somut sorunlarına ve mücadelelerine dayanır. Ancak bu çıkış noktasıdır; dünyayı değiştirme hedefiyle ve metodolojiyle *açıkça politiktir ve statükoyu eleştirisinin merkezine koyar. Aynı zamanda ilerici toplumsal değişime derinden bağlıdır. Umut ve iyimserlikle sınırları aşmaya yönelik bir radikal hümanizmle ilerler. Dolayısıyla politik pedagoji türü olarak tanımlamak gerekir.*

sosyalistlerinden Robert Owen'in 'komün' deneyiminden ilham alarak yatılı halk okulu fikriyle hareket etmiştir. Bugün Avrupa Birliği'nin Yetişkin Eğitimi Programı, modern yetişkin eğitiminin en önemli köklerinden biri olan Halk Okullarının kurucusu olarak Grundtvig'e atfen adıyla anılmaktadır.

Yirminci yüzyılın başında Lindeman (1926) ve Dewey (1916) gibi eğitimciler tarafından halkın karar alma süreçlerine bilinçli katılımı için 'demokrasi için eğitim' fikri de halk eğitiminin siyasal eğitim olarak sürdürülen formuna önemli bir örnek oluşturmuştur. Toplum merkezleri ve toplumsal hareketler tarafından liberal demokrasinin toplumsal dayanaklarını güçlendiren bir farkındalığın oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. Aynı zamanda bu fikirler ve çalışmalar Amerikan yetişkin eğitimi hareketinin önemli bir parçası haline gelen liberal siyasal eğitim biçiminde sürdürülen yurttaşlık eğitimine bir temel sağlamıştır.

Halk eğitimi ile ilgili bir başka önemli radikal deneyim Amerika Birleşik Devletleri'nden Miles Horton tarafından hayata geçirilen Highlander Halk Okulu (1932) ile ilgilidir. Bu deneyim dayandığı fikirler, etkinlik alanı ve uygulamaları bakımından İskandinav Halk Okulları geleneğinden etkilenmiş, Horton'un özellikle de Peder Grundtvig'in fikirleri ile kurduğu yakınlıktan çıkmıştır. Sıradan insanların toplumsal değişim için çeşitli sanatsal ve politik pedagojik etkinliklere katıldığı bu halk eğitimi geleneği ırkçılık karşıtlığı ve Amerikan Sivil Haklar Hareketi için bir güç kaynağı olmuştur (Alica, 2019).

Yirminci yüzyıl başındaki büyük toplumsal dönüşüm projelerinin ilk örneklerinden biri olarak Türkiye de özgün bir halk eğitimi deneyimine sahiptir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ortaya çıkan ve okuryazarlığı yaygınlaştırmak ve cumhuriyetin yurttaşını oluşturmak için hayata geçirilen Millet Mektepleri (1928), halk derslikleri, halk odaları ve Halk Evleri (1932) gibi özgün kurumlar aracılığıyla 'halk eğitimi' adı altında yapılan çalışmalar tıpkı Batılı örneklerinde olduğu gibi aydınlanma, okuryazarlık ve yurttaşlık arasındaki bağlantıyı gören bir perspektifle sürdürülmüş, bu alanlarda toplumsal değişmeye odaklanmıştır.

Kurumsal özellikleri bakımından devlet-toplum-kuruluş-ulus devlet inşası ilişkisi bağlamında dinsel fanatizme karşı aydınlanmacı yaklaşımıyla İskandinav halk eğitimi geleneğiyle benzer özellikler taşısa da, özgün yanı yurttaşlık bağı ve ulusal kimliği yaratmakla ilgili olmuştur. Kurucu dönemin dönüştürücü perspektifle sürdürülen bu eğitim hamlesi 'halk eğitimi' adı altında kalıcı bir kurumlaşmaya da temel sağlamıştır. Ancak zaman içinde bu dönüştürücü işlevi sönmülenerek statükonun devamının sağlamaya dönük özellikleri öne çıkmıştır (Sayılan, 2015).

Bu arka plana çerçevesinde Gonzalez (2011), Freireci halk eğitiminin ortaya çıkışını şöyle betimliyor: "İsyancı 1960'larda, devrimci eğitimci Paulo Freire çıkış noktası olarak ezilenleri gören bir pedagoji geliştirdi. Özgürleşmenin eğitimsel bir alternatifini temsil eden ve hem kibirli otoriterliğe hem de güvenilmez kendiliğindenliğe karşı çıkan bu pedagoji, Eleştirel Pedagoji hareketi içinde yer alır ve Halk Eğitimi olarak

adlandırılır.” Freire’nin okul sistemiyle ilgili eleştirisi bugün eleştirel pedagoji olarak bildiğimiz teorik ve pratik alanın da başlıca ilham kaynağını oluşturmaktadır.

Freireci ‘halk eğitimi’ (popular education) adının çağrıştırdığı gibi halkçıdır ve sıradan insanların somut sorunlarına ve mücadelelerine dayanır. Ancak bu çıkış noktasıdır; dünyayı değiştirme hedefiyle ve metodolojiyle *açıkça politiktir ve statükoyu eleştirisinin merkezine koyar. Aynı zamanda ilerici toplumsal değişime derinden bağlıdır. Umud ve iyimserlikle sınırları aşmaya yönelik bir radikal hümanizmle ilerler. Dolayısıyla politik pedagoji türü olarak tanımlamak gerekir.*

Halk eğitimi eşitsizliğin, sömürünün ve baskının analizine dayanan ve toplumsal değişimi amaçlayan toplumsal ve siyasal hareketlerde, sivil toplum örgütlerinde, feminist ve işçi hareketlerinde ortaya çıkan eğitim pratiklerini adlandırmak için kullanılmaktadır. Freireci halk eğitiminin teorik ve metodolojik özelliklerine baktığımızda, Freire’nin insan doğası üzerine radikal hümanist varsayımlarıyla başladığını; tüm insanların eleştirel düşünme ve kendi sorunlarını çözme kapasitesine sahip olduğu inancının halk eğitimi metodolojisinin merkezinde yer aldığını görürüz. Freire hem “insanlaşmanın” hem de insanlıktan çıkmanın gerçek olasılıklar olduğunu, ancak sadece insanlaşmanın insan türünün misyonu olduğunu; daha insan olmanın her insanın ontolojik görevi olduğu inancıyla hareket eder. İkinci varsayım dünyanın eleştirel bilgisine ulaşma kapasitesine sahip olmakla ilgidir. Ezen ve ezilen diyalektiği içinde sadece ezilenlerin hem kendilerini hem de ezenleri özgürleştirebileceklerini iddia eder.

Bu halk eğitimi olarak örgütlenen bilinçlenme (conscientização) süreci içinde mümkündür. Mazlumlar en sınırlayıcı durumlarda bile bu sınırları ve içinde buldukları olumsuz koşulları dönüştürme mücadelesine katılarak ilerleyebilir. Onun halk eğitimi yaklaşımının tüm insanları özgürleştirecek toplumsal dönüşümlere derin bağlılıktan beslendiğini görüyoruz.

Genelde siyasal ve toplumsal değişimi hedefleyen radikal toplumsal hareketler ve devrim süreçlerinde yapılan eğitimlerin ve yapanların da aynı bağlılıkla hareket ettiklerini biliyoruz. Freire bu noktada metodolojisiyle özgün bir katkıda bulunuyor. Başlangıç ve çıkış noktası Freire de aynı olsa da, bu hedefe götürecek yol ve yöntem üzerine “problem tanımlayıcı yöntem, diyalog, praxis-bilinçlenme” gibi terimlerle ayrıntılandığı bir yaklaşım geliştirmiştir. Devrimci praxis olarak pedagojidir bu...

Freire için toplumsal dönüşümün merkezinde yer alan kavram bilinçlenmedir. Bilinçlenme bir süreçtir ve kişisel ve toplumsal düzeyde daha çok farkındalığı gerektirir; kişinin hayatını kuşatan politik, ekonomik ve toplumsal güçlerin farkındalığını kapsar. Bu noktada Freire ezilenlerin parçalı ve çelişki içindeki bilincini görmezden gelmez; bilinçlenmenin ilk adımının ezilenlerin bunu idrak ederek üstesinden gelmesini

Freireci halk eğitiminin teorik ve metodolojik özelliklerine baktığımızda, Freire’nin insan doğası üzerine radikal hümanist varsayımlarıyla başladığını; tüm insanların eleştirel düşünme ve kendi sorunlarını çözme kapasitesine sahip olduğu inancının halk eğitimi metodolojisinin merkezinde yer aldığını görürüz.

Freire için toplumsal dönüşümün merkezinde yer alan kavram bilinçlenmedir. Bilinçlenme bir süreçtir ve kişisel ve toplumsal düzeyde daha çok farkındalığı gerektirir; kişinin hayatını kuşatan politik, ekonomik ve toplumsal güçlerin farkındalığını kapsar. Bu noktada Freire ezilenlerin parçalı ve çelişki içindeki bilincini görmezden gelmez; bilinçlenmenin ilk adımının ezilenlerin bunu idrak ederek üstesinden gelmesini desteklemek olduğunu vurgular.

desteklemek olduğunu vurgular. Bunun için yöntem diyalogdur. Diyalog bir buluşmadır, katılımcı bir *öğrenme ortamı* yaratırken, ezilenleri kendilerini ifade etmelerinin ve sözcüklerini bulmalarının yolu olarak betimlenir (1991: 41). Ezilenler kendilerini ezenlerin aynasında görmekten kurtulma yoluna ilerler. Bu süreç insanlıktan çıkmanın ayırdına varmanın kapısını aralar. Katılımcılar gerçeklik hakkındaki “çarpık kavrayışlarını” kendi bağlamlarında ve diyalojik ortamın sunduğu özgür tartışma sürecinde sorunlarını tanımlar, böylece içinde yaşadıkları gerçekliği sorgulamak için adım atarlar. Eleştirel analizin başlangıç noktası burasıdır.

Freire Marksist bilinç kuramının hareket eder. Ona göre kişinin bilincini belirleyen onun toplumsal dünyası ve çevresidir. Bu belirlenmesinin bilgisine ulaşma, öğrenmenin ilk basamağını oluşturur. Buradan ilerlerken öğrenmenin anlamlı olabilmesi için kişinin yaşam dünyasına bağlanması gerekir. Bu bağlanma dil aracılığıyla gerçekleşir. Böylece dil kendini anlamının en önemli kaynağı haline gelir. Katılımcılar içinde yaşadıkları gerçekliği somut sorunları (tematik evren içinde) çerçevesinde sorgularlar. Bu eleştirel bilincin diğer bir yönüdür. Durumlarının sürmesine kendilerinin nasıl katkıda bulduklarıyla yüzleşirler ve böylece baskı ve eşitsizliğe dair kavrayışlarını derinleştirir ve praksis içinde kendi kimliklerini yeniden tanımlarlar. Bu yolla gerçekliği dönüştürebilme gücüne ulaşırlar. Bu sürecin kritik ögesi bilinçli eylemdir. Freire'nin de vurguladığı gibi “Nesnel sosyal gerçeklik tesadüfen varolmadığı, insan eyleminin ürünü olduğu gibi tesadüfi olarak da dönüştürülemez.” (1991: 28).

Halk eğitiminin nasıl ilerleyeceğine dair rotayı çizerken Freire'nin ezilenlerin bilincini ve konumunu şekillendiren unsurlar olarak “manipülasyon”, “boyun eğdirme”, “böl ve yönet” ve “kültürel istila” olarak sıraladığı tahakküm ve hegemonya yapıları ve mekanizmalarının rolünü analiz eder. Vittorio'nun da (2017: 95) vurguladığı gibi, “Hegemonya karmaşık ilişki ağları içinde gerçekleşir.” İdeolojinin manipüle edici gücü altında ezilenlerin kendilerini ve koşullarını tanıma yeteneklerinin nasıl köreldiğini; boyun eğmeye hazır hale geldiklerini; kültürel istilanın kendi konumlarına ve birbirlerine karşı yabancılaştırıcı etkisini; böl ve yönet mekanizmasının bu koşullar içinde nasıl işlediğini anlamamız gerekir.

Bu noktada Freire'nin halk eğitimi üzerine yazıları adeta devrimci bir partinin ya da çalışmanın halkın desteğini nasıl kazanması ve sürdürmesi gerektiğini ile ilgili eylem rehberi gibidir (McLaren, 2204). Devrimci dönüşüme talip olanların yol haritasını çıkarmaktadır. Devrimci sürecin bizatihi kendisi eğittir. Nitekim Freire'nin halk eğitimi üzerine yazıları adil bir dünya ve insanca bir yaşam için uğraşanların kulaklarına ulaşmış; sadece Latin Amerika'da değil, *coğrafi*, siyasi ve *kültürel sınırları aşarak* farklı politik gündemlerle yapılan eğitim çalışmalarına ilham verdi ve vermeye devam ediyor. Nikaragua, Venezuela, El Salvador, Brezilya gibi *ülkelerde* solcu hükümetlerin okuma yazma

kampanyalarında ve eğitim politikalarında (Jara, 2010); Gine Bissau, Tanzania ve *Güney Afrika gibi sömürgeci tahakküm ve Apartheid*'den kurtuluş sonrası kurulan devrimci iktidarların geniş ölçekli okuma yazma kampanyalarında; Brezilya topraksızlar hareketinin (MST) gezici okullarında, Türkiye'den Halk Evleri'nin "eğitim hakkı kampanyasında", Zapatista'nın yerel eğitim konseylerinde hayat buluyor. En dikkate değer uygulama alanlarından biri ise Feminist Halk Eğitimi Ağı'nın (REPEM) kadınları güçlendirici eğitim çalışmalarında somutlanıyor. Feminist pedagoji 'Freire'nin Ezilenlerin Pedagojisi'ndeki tezlerinin 'cinsiyet körü' yönünü gören bir yerden özgürleştirici yaklaşımını geliştirerek, zenginleştirerek ilerliyor (Weiler, 1991, 1996; hooks, 1993,). Bütün bu farklı deneyimler halk eğitiminin tek bir tanıma ve yaklaşıma hapsedilmemesini, çeşitli biçimlerde ve bağlamlarda ortaya çıktığını gösteriyor.

Kaynaklar

- Alica, Z. (2019) "Özgürlük ve Eşitlik İçin *Praxis:Highlander Halk Okulu,*" **Yetişkin Eğitimi**. Mayıs-Kasım Sayısı. No.1 <https://www.yetiskinegitimi.org/attachments/article/32/y1.yetiskin-egitimi-dergisi-mayis-kasim-2019-zeynep-alica-horton-highlander.pdf> (erişim: eylül 2021)
- Freire, P. (1991) **Ezilenlerin Pedagojisi**.1. baskı, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Freire, P.(2019) *Özgürlüğün Pedagojisi*. Yordam Kitap, İstanbul.
- Gonzalez, N. (2011) **Popular Education and Pedagogy**. Education for Everyone. Worldwide. Lifelong. / Adult Education and Development / Editions / AED 76/2011 / POPULAR EDUCATION AND REFLECT / (erişim: eylül 2021).
- hooks,b. (1993) "bell hooks Speaking About Paulo Freire: A man, His Work," **Paulo Freire: A Critical Encounter**. Eds. P.McLaren-P.Leonard. London-New York, Routledge, 146-154.
- Jara H., O. (2010) "*Popular education and social change in Latin America,*" **Community Development Journal**. Vol. 45, No. 3, Special Issue: Learning from Latin America – Organizing for Social Transformation (July 2010), 287-296.
- McLaren, P. (2004) **Che Guevara-Paulo Freire: Devrimin Pedagojisi**. Dewin Yay.İstanbul.
- Sayılan, F. (2015) "*Popular Education, struggle right to education,*" **V. International Conference on Critical Education**. Yayınlanmamış Bildiri, 15-18 Haziran Wrocław, Polonya.
- Tesse, S. (2011) "*Popular Adult Education,*" **Adult Learning and Education**. Ed. K.Rubenson, Elsevier, Amsterdam-Boston: 118-127
- Vittoria, P. (2017) **Paulo Freire: Diyaloğun Pedagojisine Giden Yol**. Kalkedon Yay., İstanbul.
- Weiler, K. (1996) "*Myths of Paul Freire,*"**Educational Theory**, 46 (3):353-371.
- Weiler, K. (1991) "*Freire and a Feminist Pedagogy of Difference,*" **Harvard Educational Review**, 61 (4): 449-475.

Freire'nin halk eğitimi üzerine yazıları adil bir dünya ve insanca bir yaşam için uğraşanların kulaklarına ulaşmış; sadece Latin Amerika'da değil, *coğrafi*, siyasi ve *kültürel sınırları aşarak* farklı politik gündemlerle yapılan eğitim çalışmalarına ilham verdi ve vermeye devam ediyor.